

Menneskets fordring i en åndelig virkelighed

Et ph.d.-projekt om apokalyptikkens
iscenesættelse af Guds krav om lydighed

Af ph.d.-stipendiat, cand.theol. Stefan Marinus Kristensen

“Med hvilken ret gør du dette? Hvem har givet dig ret til at gøre det?” Sådan siger Jerusalems ledere i Markusevangeliet til Jesus, efter han har lavet ballade inde på tempelpladsen. I fortællingen bliver Jesus her konfronteret af Israels højeste myndighed, som under pagtens bestemmelser har fået retten af Gud til at lede folkets tjeneste i tempelkulten. Scenen er tilrettelagt af den kristne, anonyme forfatter, vi kalder Markus, og ordet “ret”, der bruges i den autoriserede danske oversættelse, dækker over det græske ἐξουσία. En bedre oversættelse af ordet ville måske være “autoritet” eller “myndighed”, fordi det er et kristologisk kernebegreb i skriftet.

Jesus’ besøg i templet fører til sammensværgelsen, der leder til hans korsfæstelse, og det synes netop at være spørgsmålet om autoritet, der i fortællingen er den grundlæggende årsag til konflikterne mellem ham og hans modstandere og i sidste ende til hans domfældelse, for så vidt hans lovovertrædelse består i den bespottelse at tilegne sig Guds autoritet ‘uretmæssigt’.

Spørgsmålet om autoritet gælder imid-

lertid ikke blot konflikterne med de jødiske modstandere. Det gælder også den underliggende, og måske væsentligste, konflikt i evangeliefortællingen, nemlig den, der foregår i den usynlige, åndelige sfære mellem Jesus og de urene ånder og dæmoner. Satan har sin egen myndighed på jorden til at binde mennesker i synd og sygdom med sine hjælpere, selvom denne myndighed ser ud til at have fået sin udløbsdato med Jesus’ komme. Fortællingen henvender sig til et *intended audience*, der således befinder sig i en verden på vej mod dommedag og med to åndelige autoriteter midt i en kosmisk konflikt.

Det er en skæbnesvanger kamp, for det er en dyst om ethvert menneskes lod i evigheden, med Satan på den ene side med sine onde kræfter, og den himmelske, opstandne Jesus på den anden side med Guds livgivende kraft, og hele denne dramatiske situation stiller nu krav til menneskene. Afgørende krav, selv sagt. Denne dualistiske rammeforståelse for menneskets eksistens synes at være forudsat i hele Det Nye Testamente, og som samlet helhed repræsenterer skriftsamlingen det måske mest omfangsrige

litterære eksempel på det fænomen, der opstod inden for jødedommen i århundrederne omkring vor tidsregnings begyndelse: det apokalyptiske verdensbillede.

Autoritet og lydighed

I mit ph.d.-projekt undersøger jeg udvalgte tekster fra apokalyptikkens tidlige periode, fra de ældste dødehavsskrifter til de tidligste kristne skrifter, og med særligt fokus på testamentelitteraturen. Jeg belyser samspillet i disse tekster mellem begreberne autoritet og lydighed, og hvordan dette samspil virker i fremstillingen af de krav, der eksplicit eller implicit stilles til teksternes modtagere som mennesker inden for det stærkt dualistiske apokalyptiske verdensbillede, der især med sit eskatologiske udblik bibringer disse krav en øget vigtighed.

Begrebet autoritet er at finde på næsten alle planer, når vi arbejder med apokalyptikken som et litterært fænomen. Teksternes indhold peger for de flestes vedkommende på, at de er skabt med det grundlæggende formål at påvirke modtagerne til en bestemt tankegang, adfærd og orientering. I apokalyptikkens tekster, der foregiver at levere autoritative åbenbaringer af himmelske hemmeligheder, er det at skrive i en andens navn, pseudepigrafi, et velkendt greb, som en forfatter kan bruge til at tilskrive autoritet til sin tekst og dens budskab.

En anden, relateret, måde, hvorpå et budskab i skriftlig form kan forlenes med autoritet, er gennem fortolkningsstrategien *rewritten Bible*, der har været genstand for et større fokus i den moderne eksegeseforskning. Hvor pseudepigrafien tilegner sig personlig autoritet fra en berømt, fortidig skikkelse direkte, gri-

bes der med *rewritten Bible* indirekte til den 'kanoniske' autoritet fra de bibelske skrifter, idet et nyt budskab her formidles ved at genfortælle og uddybe de kendte fortællinger fra Israels historie. I begge tilfælde gælder det dog, at den autoritet, der implicit gøres krav på ved hjælp af disse greb, ultimativt er Guds autoritet. Man kan forestille sig en autoritetskæde, der er forsøgt 'trukket' af forfatteren fra Gud, igennem teksten, og ud til tekstens publikum. Hvor kraftfuld denne dynamik kunne påvirke modtagerne, og hvad den bliver brugt til, afhænger af de tekniske greb og litterære elementer, som forfatteren anvender.

Autoritet kan også manifestere sig gennem teksternes narrative univers. Det kan vi fx se i tilrettelæggelsen af scenerne i Markusevangeliet, hvor autoriteten kan have en mere direkte påvirkning af tekstens modtagere. Jesus har fået al sin myndighed fra himlen, og hans samtidige, der optræder i fortællingen, såvel som skriftets læsere mødes derfor direkte af Guds egne krav i hele den præskriptive del af indholdet. Det er særligt det præskriptive aspekt af apokalyptikkens litteratur, som er genstand for undersøgelsen i mit projekt, og det er i denne kontekst, at autoritet er en del af begrebsparret autoritet-lydighed, og nærmere bestemt Guds autoritet og menneskets lydighed.

Menneskets fordringer i en åndelig verden

En central tekst for mit projekt, der ligeledes præsenterer en skarpt optegnet udgave af det apokalyptiske verdensbillede, er *De Tolv Patriarkers Testamenter* om patriarken Jakobs sønner. Dette skrift har i moderne forskning fungeret

som mønstereksemplet i afgrænsningen af en mindre gruppe af tekster som 'testamente'-genren. Testamente-skrifterne præsenterer en afskedstale, altså ordene af en kendt bibelsk skikkelse, som er ved enden af sit liv eller sit virke.

Talerne indeholder oftest formaninger og forudsigelser om fremtiden, og disse tekster er særligt interessante i sammenhæng med mit projekt, idet de kan indeholde en bred palet af litterære greb fra forfatterens side til at udøve autoritet, en autoritet, der så bruges til at italesætte sandheder angående lydighed mod Gud. Afskedstalen var i sig selv en hyppigt benyttet litterær form i oldtiden, der alene i kraft af sin alvorlige narrative kontekst skærper betydningen af de sagte ord. Men med 'autoritetskæden', der trækkes i testamente-teksterne, går en lige linje fra Gud til læseren, gennem den anonyme forfatter (pseudepigrافي) og gennem skriftets autoritetsfigur (via *rewritten Bible*). Denne figur, fx Josef, patriarken Jakobs søn, henvender sig med direkte formaninger til de andre karakterer i fortællingen, som læseren så kan spejle sig i.

I *De Tolv Patriarkers Testamenter* kan vi læse om de belæringer, som hver af Jakobs tolv sønner på dødslejet videregiver til deres børn, om hvorledes verden er befolket af onde ånder under "Belians" herredømme, der leder menneskene væk fra lydighed mod Gud ved hjælp af kødelige laster, men at der også findes en "fredens engel", som kan føre den lydige ind i det evige liv. Skriftets indhold er hovedsageligt karakteriseret ved at være en mere 'filosofisk' eller mondæn form for formaninger, som ligner visdomslitteraturen, og som ikke i sig selv antyder, at dommedag ved tidernes ende skulle have nogen

betydning overhovedet for kravene til patriarkernes adfærd. De eskatologiske passager, der alligevel optræder, synes samtidig afkoblet fra resten af talerne, og selvom det er uklart, hvorfor skriftet er sammensat således, så giver disse passager unægteligt formaningerne en anden, umiddelbar relevans.

Det er i det hele taget det eskatologiske element i den apokalyptiske litteratur, der skærper spørgsmålet om, hvad man som menneske skal gøre for at være lydige mod Gud. Svaret i den nytestamentlige kontekst er i første omgang enkelt: at underordne sig under Guds søns autoritet. Men hvad dette så nærmere bestemt indebærer, er straks mere komplekst og har ikke mindst at gøre med en ny orientering i forhold til Loven, end den vi møder i de fleste andre tekster fra det apokalyptiske forestillingsunivers. I testamente-teksterne, hvor vi i stedet belæres af stemmerne fra mere ligeværdige medmennesker, patriarkerne fra Israels fortid, finder vi samtidig en anden slags formaninger, og selvom den ofte er sammenstillet med eskatologiske forudsigelser, forbindes formaninger og eskatologi som sagt ikke nødvendigvis med hinanden.

Der er generelt en stor variation i litteraturen, og jeg ønsker med min undersøgelse at belyse, hvad der karakteriserer det apokalyptiske verdensbillede som samlet fænomen med hensyn til menneskets fordringer, og mere specifikt hvordan det udformer sig i testamente-litteraturen. Nogle af projektets centrale spørgsmål er derfor: Hvilke krav stilles der konkret med hensyn til menneskets lydighed? Hvordan formidles disse krav i teksterne? Hvordan iscenesættes eller indrammes kravet om lydighed i forhold

til begrebet autoritet? Hvor stort fokus er der generelt på elementet lydighed, og er der særlige sammenhænge, der medfører et øget fokus herpå? I hvor høj grad forventes det, at menneskene skal kunne leve fuldt ud op til kravene? Og hvordan adskiller temaet eller kravet om lydighed i disse tekster, der præsenterer et apokalyptisk verdensbillede, sig fra det samme tema i den bibelske profet- og visdomslitteratur?

Med andre ord, hvad er det, disse tekster kræver af deres intenderede modtagere, og hvordan bruges autoritetsbegrebet af forfatterne til at give vægt til deres skrifter.

AMRAM-projektet

Mit projekt udarbejdes som en del af det større forskningsprojekt på fakultetets Afdeling for Bibelsk Eksegese med navnet AMRAM, der ledes af professor Jesper Høgenhaven med en tre-årig bevilling fra Danmarks Frie Forskningsfond. Projektets grundlæggende sigte er at undersøge apokalyptikkens rødder ved at se nærmere på, hvordan autoritet forvaltes i den tidlige apokalyptiske litteratur (for en mere detaljeret præsentation af

AMRAM, se Jesper Høgenhavens bidrag til TEOL-information nr. 64). Udgangspunktet for projektet er beskæftigelsen med en bestemt, tidlig testamente-tekst, *Amrams Visioner*, der dukkede op blandt dødehavsskrifterne – et skrift, jeg selv behandler i min afhandling.

Det skal forestille at være et afskrift af et dokument, der indeholder afskedstalen for Moses' far, Amram, hvori han blandt andet beretter om visse begivenheder i sit liv, og en af disse begivenheder er en åbenbaring i en drøm, hvor han møder to åndelige skikkelser. Den ene er en mørk, monsterlignende figur, mens den anden er en lysende figur, der forklarer Amram, at Gud har sat disse to åndelige væsener til at herske over alle menneskene. Denne skræmmende åbenbaring indebærer så, at ethvert menneske indfinder sig enten som en del af mørkets børn eller en del af lysets børn, og ved hans drømmemøde med de to væsener er de åbenbart i færd med at dyste om autoriteten over Amram.

Det er i den forbindelse, at han tilsyneladende bliver stillet over for et skæbnesvangert valg – netop på et sted, hvor manuskriptet er i stykker! Det, vi kan læse, er nemlig: "Ved hvem af os vil du ...".